

Mi így használjuk

Személyi számítógép a KMK könyvtártudományi szakkönyvtárában

Könyvtárunk is személyi számítógép tulajdonos lett. A „tulajdonos” kifejezés nem teljesen helytálló egyelőre, ugyanis a gép lízing szerződésben van nálunk a Novotrade cégtől. A szerződés ránk nézve számos hátrányáról, a Novotrade üzleti hozzáállásáról külön cikk szólhatna. Nem kívánom azonban most a számítógépesítés hardver kérdéseit részletezni, csak az első lépésben létrehozott rendszereink problémáiról, tanulságairól szólnék.

A gép (egy Commodore PC 20-as 640 kilobájtra bővített központi memóriával) megérkezésekor a szakkönyvtár személyzetéből senki nem értett a kezeléséhez. Még az sem dőlt el, milyen rendszerben fogjunk hozzá az adatbázis építéséhez. Számítógépes szakemberek segítségét kértük. Sajnos ezen a téren is kedvőtlenek a tapasztalataink. Az egyik szakember nem tartott bennünket, könyvtárosokat méltó partnereknek, így olyan kérdésekben sem adta át tudását, amelyekre pedig később, mástól és a szakirodalomból, könnyen megkaptuk a választ. Nagyon sok többletmunkától, bosszúságtól megkímélt volna bennünket, ha kezdetben megtanít néhány alapvető dologra, amiket az általa használt dBASE III plus adatbáziskezelő tud. A számunkra készített program ráadásul félig interaktív, félig menüvezérelt, aminek eredményeképpen több olyan hiba csúszott be, amelyekkel szemben tehetetlenül álltunk. Mindig segítségért kellett szaladni mindaddig, amíg meg nem tanultuk magunk is a szoftver használatát. Beavatatlanságunkat, a részletek ismeretének hiányát véleményem szerint az is motiválta, hogy értéke felett el lehessen adni azt a munkát, amelynek a létrehozásához szükséges időt nem tudtuk felbecsülni. A másik szakember, akit oktatásra kértünk fel, azt nem tudta felmérni, hogy mit és milyen mélységben kell könyvtárosoknak megtanítania. (Ebben a témában érdemes lenne a tapasztalatokat összegyűjteni.) És végeze-

tül egy keserű tapasztalat, amiből örökre megtanultuk, hogy *az adatokat mindig menteni kell!* Az adatbevitel után nem szabad addig lezárni a gépet, amíg a frissen bevitt adatokról nem készül másolat. Amikor már többszáz rekordunk volt Winchester-lemezen (merek mágneslemezen, melyet egybeépítenek a meghajtó egységgel, nem cserélhető), a lemez tönkrement és odaveszett az összes adatunk és több havi munkánk. Az adatkimentés egyszerűbb módjához szükséges streamerrel nem rendelkezik könyvtárunk, de a keménylemezre (Winchester) vitt adatokat azóta mûszak végeztével szigorúan kimentjük floppy lemezekre.

Azért kellett mindezt elmondanom, hogy a még gépesítés előtt álló könyvtárak figyelmét felhívjam arra, hogy a gép és a szoftver beszerzése előtt tanulmányozzák gondosan a piacot, és csak akkor fogjanak neki a munkának, amikor a kiválasztott rendszert már alaposan ismerik. Nem lehet kizárólag a számítógépes szakemberekre támaszkodni, hiszen ők nem ismerik a könyvtári szempontokat, így hatékony rendszerek csak a számítógépesek és könyvtárosok „párbeszédéből” szülehetnek.

A szoftver kiválasztásában szerettünk volna alkalmazkodni a központi szolgáltatások rendszeréhez, de hogy ez milyen lesz, még eldöntetlen. Így végül is két szoftver használata mellett döntöttünk. Bibliográfiai adatbázis építésére a MICRO-ISIS-t használjuk, a dBASE III plus adatbáziskezelőt pedig adminisztrációs munkáink megkönnyítésére.

MICRO-ISIS

A MICRO-ISIS egy, az UNESCO által kifejlesztett bibliográfiai adatkezelő rendszer, az ISIS nagygépes rendszer személyi számítógépre adaptált változata. Ingyenesen terjesz-

tik, elsősorban a fejlődő országok számára, de több könyvtár kapta meg Magyarországon is. A rendszerhez az MTA SZTAKI COSY kiszövetkezeteken keresztül jutottunk hozzá, akiktől önköltségi áron az alábbi szolgáltatásokat kaptuk (az árak 1987-esek): magyar nyelvű teljes dokumentáció (rendszer + kézikönyv, 9900 forint); helyszíni installálás (9900); képzés (9900 forint). E szolgáltatásokért – kedvezménytel, mivel mindhármát megrendeltük – összesen 24 900 forintot fizettünk.

Mivel könyvtárunk valamennyi munkatársa részt vesz az olvasószolgálati ügyeletben, így mindenkinek ismernie kell legalább használói szinten a MICRO-ISIS-t. Ehhez további oktatási órákra volt szükség.

A képzés után hozzáláthattunk az adatbázis építéséhez. A könyvtártudományi szakkönyvtár állományának feldolgozása az alábbiak szerint történik: a magyar és külföldi könyveket katalógusok tárják fel; a magyar folyóiratok cikkeit az itt szerkesztett *Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája*; a külföldi folyóiratok cikkeit válogatva a *Könyvtári Dokumentációs Szakirodalom* című referálólap.

A gépi feldolgozás „melléktermékeként” a KDSZ kéziratóhoz szükséges bibliográfiai leírásokat és indexeket is elő tudjuk állítani, ezért ennek gépesítése mellett döntöttünk elsőként. A tételekből épülő adatbázisba csak a bibliográfiai leírások kerülnek a tárgyszavakkal, a referátumok bevitelével nem kívánjuk a lemezt „túlterhelni”.

Az adatbázis kialakításának részleteire nem térünk ki, a MICRO-ISIS alapú adatbázisok definíciójának részletes leírására jó példát adnak a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* hasábjai. (1986/5–6–7. sz., 1987/9. sz.)

Adatbázisunk MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikkek) névre hallgat. Ide kerülnek be a könyvtári vonatkozású magyar folyóiratcikkek bibliográfiai adatai is. Az eddigi feldolgozással szembeni előnyök: 1. A rendkívül gyors átfutási idő; a szerkesztési munka első lépéseként kerülnek be a gépbe az adatok, ami a továbbiakban online katalógusként már használható. 2. A hozzáférési szempontok növelhetősége: a bevitt tételek a tárgyszavakat a könyvtárunk integrált feldolgozását szolgáló tézauruszból kapják. Visszakeresési szemponttá nyilvánítható azonban minden, az eredeti címben vagy a címfordításban szereplő szó vagy szóösszetétel, sőt egy „Egyéb tárgyi ismérvek” című mezőben elhelyezhető tetszőleges kifejezések is, amelyekről feltételezhető, hogy ke-

resési szempontul szolgálhatnak. 3. MICRO-ISIS-szel tudjuk előállítani a KDSZ nyomdai kéziratóhoz a szerzői és a tárgyszóindexet. Ezzel a lehetőséggel jelentős mennyiségű manuális munka takarítható meg, a szükséges pedig nagyobb pontossággal végezhető. 4. SDI (Selective Dissemination of Information – szelektív információszűrés) szolgáltatás. 1988 első negyedévének végével megkezdhetjük az adatbázisból történő SDI szolgáltatást. Első lépésben az OSZK és a KMK dolgozóinak ajánlottuk fel az irodalomfigyelést, megkérve őket, fogalmazzák meg témáikat pár mondatban. Eltérő mélységű válaszokat kaptunk, sok esetben, a keresőprofilok kialakíthatósága érdekében, személyesen is meg kellett kérdeznünk az igénylőket. Szerencsére az irodalomfigyelést kérő kollégák munkakörét általában ismerjük és a személyes konzultáció is könnyen ment épületen belül. Az SDI szolgáltatás országossá tételét is tervezzük, egyelőre azonban létszám gondok miatt nem merjük még meghirdetni. Nem döntöttünk abban a kérdésben sem, hogy pénzért vállaljuk-e az irodalomfigyelést vagy ingyenesen, ahogy saját dolgozóink esetében. Félő azonban, hogy a postaköltségek, a nyomtatópapír magas ára és költségvetésünk relatív csökkenése meggátol bennünket abban, hogy teljesen ingyenesen szolgáljassunk.

dBASE III plus

A dBASE III plus adatbáziskezelő rendszer ingyenes hozzáférhetősége, könnyű kezelhetősége és elsajátíthatósága miatt rendkívül elterjedt és közkedvelt. Mivel mind karakteres, mind numerikus adatok kezelésére képes, vagyis matematikai műveleteket is végez (a MICRO-ISIS erre alkalmatlan), azoknál a könyvtári folyamatoknál (statisztika, költségnyilvántartás), ahol számolni is kell, előnyösen használható. Újabban pedig létezik hozzá magyar nyelvű, jól használható kézikönyv is (*Bognár Júlia: dBASE III plus. SZÁMALK. 1987.*), amelynek segítségével a szükséges tudnivalókat akár egyénileg is el lehet sajátítani. Az adatbázis rekordstruktúrájának építése egy CREATE parancs kiadásával azonnal megkezdhető a mezők nevének, hosszának és adattípusának definiálásával. A létrehozott struktúra később tetszés szerint módosítható, új mező iktatható közbe, megváltoztatható a mezőhossz, a bevitt adatok megsértése nélkül

(a mezőhossz csökkentésének kivételével). Mindez rendkívül nagy könnyebbséget jelent azoknak, akik kellő gyakorlat hiányában nem tudják pontosan előre meghatározni egy rekord szerkezetét.

Mi egyelőre három területen használjuk (de terveink szerint az előszereményezést is ebben a rendszerben fogjuk nyilvántartani, csatlakoztatva már meglévő címjegyzékünkhöz, a rendszer ugyanis képes a különböző adatbázisok közötti kapcsolatteremtésre): 1. *Prospektustár*. 1987-ben az OMIKK azzal a javaslattal kereste meg a könyvtartudományi szakkönyvtárat, hogy a náluk is és a szakkönyvtárban is kezelt könyvtárberendezési és -gépesítési prospektusok tárát vonjuk össze és szüntessük meg a párhuzamos gyűjtést. A javaslattal egyetértve vállaltuk a gyűjtést, feltárást és szolgáltatást, a gyarapítási tevékenységbe az OMIKK továbbra is besegít és a TMT hasábjain negyedévenként közlést teszi a gyarapodási jegyzéket. Visszakeresni tárgyiszó, gyártó cég és ország szerint lehet, de ha bármelyik mező felmerül mint hozzáférési pont, a gép rövid idő alatt indexeli és ezáltal kereshetővé teszi. A kereséskor megjelenő találatokról kívánságra jegyzék készülhet, vagy a találatoknak megfelelő prospektusok közvetlenül hozzáférhetők az olvasóteremben függőtasakos fémszekrényekben elhelyezett állományból. 2. *Címlista*. A könyvtartudományi szakkönyvtár kiterjedt cseretevékenységet folytat. A cserepartnerek nevét és címét, amelyből a kiadvány szétküldéséhez a címeket öntapadós etikettre nyomtatjuk ki, adatbázisban rögzítettük. Egy darab öntapadós etikett ára 2 forintba emelkedett, így – figyelembe véve a hazai olcsó munkaerőt – sajnos megkérdőjelezhető az eljárás gazdaságossága, még akkor is, ha azt is figyelembe vesszük, hogy elmaradhat a címellenőrzés, hiszen a gép megbízhatóan, mindig ugyanabban a formában készíti. A címlistából egy-egy cím külön is kiíratható, tehát minden levelünk boríték címezése elvégezhető a segítségével. 3. *Rövidítésjegyzék*. A könyvtárban folyó lapszerkesztői tevékenység kapcsán mindhárom lapunknál (*Könyvtári Figyelő*, *MAKSZAB*, *KDSZ*) sok rövidítéssel dolgozunk, amelyek feloldását sokszor komoly munkával kell ki nyomozni. RÖVIDÍTÉS adatbázist építettünk ki tehát. Parancsüzemmódban, tehát mindenféle programozási ismeret nélkül tetszőleges listák nyomtathatók a rövidített forma, a teljes nevek vagy a magyar megfelelőik betűrendjében. A *Kell* nevű mezőt arra hoztuk

létre, hogy ebben jelöljük, ha egy meghatározott célra csak egyes rövidítésekről szükséges lista. Ebben az esetben az i (igen) betűt beviszük a kiválasztott rekordok Kell mezőibe. A gép a .LIST ROVID, FELOLD TO PRINT FOR KELL = "i" paranccsal a kiválasztott rekordok jegyzékét nyomtatja ki. A munka elvégzése után a .REPLACE KELL WITH " " paranccsal törölhető minden i (gen) és helyreállítható az eredeti állapot; más célra más rekordok jelölhetők meg.

Bár a gépesítés kezdete során sokszor éreztem úgy, hogy heroikus küzdelmet folytatunk (létszámhiánnyal küzdve, plusz tanulás, plusz munka vállalásával és sok kudarccal) és az eredmény kevésnek is tűnhet. De mindenképpen az eredményekhez sorolható az a lelkes hozzáállás, amellyel a könyvtár mindegyik munkatársa viszonyul a gépesítéshez, még az átmeneti többletmunka ellenére is. Rendkívül izgalmas egy-egy elgondolásunkat megvalósulni látni, és lehangoló, amikor a gép önállóan „gondolkodik” és nem azt teszi, amit elképzeltünk. Jó látni, ha nagytömegű adatot percek alatt betűrendez, de bosszantó (sőt mi több, használhatatlan) ha – jó ékezetes program hiányában – az ékezetes nagybetűket a betűsor végére rendezi. Mindenki tehát, aki változottságra vágyik, vágjon bele bátran a gépesítésbe, hiszen annak gépi háttere mind elérhetőbbé válik, és hosszú távon mindenkinek válalnia kell ugyanis, nem térhet ki előle.

Kovács Lászlóné

